

סימן י

סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

פתיחה

בשלושת הסימנים הקודמים, התבארו שיטות הראשונים העיקריות בסוגיית קדושת גגין ועליות בירושלים: בסימן ז התבארה דעתם של רוב הראשונים, שפסקו כפשוטם את דברי רב (פסחים פה, ב) שיגגין ועליות לא נתקדשו. בסימן ח התבאר שאף הרשב"א (שו"ת א, לד) לא חלק על כך, ומה שהוא דן להתיר אכילת קדשים קלים על גגות, לא נאמר על גגות ירושלים בכללותם, אלא דווקא על גגות שבתוך העזרה, שלשיטתו הם קדושים לא פחות מקרקע ירושלים. סימן ט הוקדש לבירור דעתו של הרמב"ם, שמדבריו עולה שגגין ועליות התקדשו, ושלא כדברי רב הנ"ל, והובאו ונידונו הסברים רבים שכתבו האחרונים לדבריו.

בסימן זה, יידונו שתי שיטות ראשונים המסייגים את הדין שגגין ועליות לא נתקדשו: (א) שיטת הר"י מלונגיל והמאירי, שלפיה דין גגין ועליות שבגמרא לא התייחס אלא לגגין ועליות **שגבוהים ממקום המקדש**, ולא לכאלה שבנויים במקום נמוך יותר ממקום המקדש, שהם התקדשו. (ב) שיטת הראב"ד והרדב"ז, שדין גגין ועליות בגמרא לא התייחס אלא לבתים **שהיו בנויים בשעת קידוש ירושלים והמקדש**, שבהם דווקא לא נתקדשו גגין ועליות, אך בבתים שנבנו מאוחר יותר, גם הגגין והעליות התקדשו.

א. הר"י מלוניל והמאירי: גגין ועליות שנמוכים מהמקדש התקדשו

שיטת הר"י מלוניל והמאירי

כתב הר"י מלוניל (פירושו למשנה פסחים ז, יד):

החלונות שבחומת ירושלים (ועד בין מן) [ועובי] החומה כלפנים, נאכלין שם קדשים קלים. ובגמרא מוקים לה בחלונות שאינן גבוהות יותר מן **הקרקע של עזרה וההיכל**,¹ שהיה בנוי על כ' אמה על החיל, אבל יותר מהן אין להן קדושה; **שגגין של ירושלים לא נתקדשו לאכול שם קדשים קלים, אלא אותן גגין ועליות שהן גבוהין בזה השיעור**, ומוקים להאי חומה דקאמר (הגוה) [קטנה לפנים מן החומה] גדולה, והיא נמוכה ושוה לקרקע גובה העזרה, ולא יותר, לפיכך נתקדשה; אבל החומה החיצונה, שהיא גבוהה מאד, לא נתקדשה עוביה, ואין אוכלין שם קדשים.

מדברי הר"י מלוניל עולה שגגין ועליות שאינם גבוהים יותר מקרקע העזרה, התקדשו. במקור שיטה זו, כתב בשערי היכל (פסחים, מערכה קכה עמ' תפא) שהר"י מלוניל הבין כך את דברי הגמרא (פו, א): 'תנן: החלונות ועובי החומה כלפנים. בשלמא החלונות, משכחת לה דשויה לקרקע עזרה, אלא עובי החומה היכי משכחת לה? משכחת לה בבר שורא'. והרי המשנה שבה נאמר שהחלונות ועובי החומה כלפנים היא משנה העוסקת באכילת קרבן פסח, והוא אינו נאכל בעזרה אלא בכל ירושלים, ואי איתא שהכוונה לומר שהחלונות שווים לקרקע

---

1. לכאורה קשה להבין את אזכור העזרה וההיכל בחדא מחתא, שהרי מפלס ההיכל גבוה בשש אמות ממפלס העזרה (משנה מידות ג, ו). היה מקום להציע שפתרון הדבר הוא שש האמות הללו אינן נחשבות כהפרש מובנה בין המפלסים, אלא כתחילתו של בניין ההיכל, וכמבואר במשנה (שם ד, ו) שיסודו של ההיכל באוטם בגובה שש אמות, ופירש הרמב"ם (פיהמ"ש שם): 'ואוטם, הוא הבנין האטום שבנין בתוך הקרקע יסוד ועליו מעמידים את הכתלים'. וכך יש ליישב גם את לשון המאירי להלן, שגם בה נכרכו קרקע העזרה וקרקע ההיכל זה בזה מבלי להבדיל ביניהן. דא עקא, שמפלס העזרה השווה למפלס ההיכל מתחת לאוטם, הוא מפלס שגבוה מהר הבית רק ב-13.5 אמות, וכמפורט לקמן, ואין זה מתאים לעשרים אמה שכתב הר"י מלוניל. וצ"ע.

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

הבית, מאי שייטיה דעזרה הכא.² ומזה הבין הר"י מלוניל שכוונת הגמרא לתלות את קדושת החלונות שבחומת ירושלים ביחסי הגובה שבינם ובין קרקע העזרה. עוד כתב בשערי היכל, שלפי זה אין צורך לדחוק ולהעמיד את הדברים בחלונות עצמם לפני הקרקע, וגם את 'בר שורא' אין צורך לפרש במובן של חומה שגובהה זהה למפלס הקרקע שליטה, שזה ציור שיש בו דוחק.

כר"י מלוניל כתב גם המאירי (פסחים פה, ב ד"ה החלונות), ובדבריו אף מפורש שמקורו הוא דברי הגמרא הנ"ל בעניין החלונות:

החלונות ר"ל **שבחומת ירושלים**, ועובי החומה כלו כלפנים ואוכלין **שם קדשים קלים**. וזו של חלונות **פרשה בגמרא בשאינן גבוהות יותר מקרקע ההיכל**, שאלו כן הרי הן כגגין וגגות שבירושלים לא נתקדשו לאכילת קדשים אא"כ הם נמוכים כשיעור **קרקע ההיכל**. ואף בחומה פירושה בבר שורה, כלומר חומה קטנה שסמוכה לחומה גדולה, והיא נמוכה ושוה **לקרקע העזרה** אבל החיצונה שהיא גבוהה על קרקע העזרה לא נתקדש עביה.

בדברי המאירי רואים שמחד גיסא, הדיון הוא על חלונות שבחומת ירושלים ועל אכילת קדשים קלים, ומאידך גיסא, המדד הקובע את קדושתם הוא יחסי הגובה ביניהם ובין קרקע העזרה.

בשערי היכל (שם עמ' תפ) הבין כך גם בדעת רש"י, אך לכאורה אין מדברי רש"י הכרח. כך כתב רש"י (פו, א ד"ה בר שורא): 'בר שורא – חומה קטנה לפנים מן החומה גדולה, והיא נמוכה ושוה לקרקע גובה העזרה, שקרקע העזרה הולך וגבוה ועולה במעלות'. בשערי היכל הבין שמכיוון שיבר שורא' בא לפרש את 'עובי החומה' שבמשנה (פה, ב), והמשנה מתייחסת לחומת ירושלים – ממילא יוצא שדין החלונות שבחומת ירושלים תלוי ביחסי הגובה שבינם ובין קרקע העזרה. אך לכאורה יד הדוחה נטויה, שכן אי משום הא, אפשר היה

---

2. ולעיל (עמ' רה-רו) התבאר שהעזרה מוזכרת בכל עדי הנוסח שבידינו: כתבי יד רבים של הגמרא, וכן מספר ראשונים, יעוין שם. לאור זאת, לא מסתבר לתלות את הופעתה כאן בטעות סופר.

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

להביא הוכחה מהגמרא עצמה, שלכאורה תלתה את דין החלונות שבחומת ירושלים ביחסי הגובה שבינם ובין קרקע העזרה. ונראה שהסיבה לכך שאין הוכחה מהגמרא היא אחת משתיים: או שניתן להבין שאזכור העזרה נעשה משום בר שורא, שהוא כינוי מיוחד לחומה נמוכה שהייתה שווה לגובה העזרה; או שהלשון 'דשויה לקרקע עזרה' היא אשגרת לשון שנמשכת מלשון כמעט זהה שהופיעה לעיל מינה בסוגיה, בנוגע ללשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול: 'בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה'. ואם בגמרא זה אפשרי, אזי גם ברש"י זה אפשרי. ויעוין עוד בדעת רש"י בתורת הבית (ח"ב יא, ג, ב).

ראשונים שחלוקים על הר"י מלוניל והמאירי

עוד צוין בשערי היכל (שם עמ' תפא הערה 11) שמדברי שלושה ראשונים נראה שלא כשיטת הר"י מלוניל והמאירי: (א) הר"י"ד (פסקים; פה, ב ד"ה החלונות): 'והאי דתנן החלונות ועובי החומה כלפנים, מוקי לה בחלונות השוין לקרקע העיר'. (ב) התוס' (פה, ב סד"ה החלונות): 'למאן דמסקינן בגמרא עובי החומה בבר שורא, אתי שפיר, דלשם ודאי יכולים לילך ולקדשי'. ונראה שכוונתם ליכולת פיזית ללכת למקום שגובהו שווה לגובה הקרקע שלידו. (ג) התוס' (מכות יב, א ד"ה אילן) הקשו על הדין דאילן שבירושלים דינו כירושלים: 'תימה דבשילהי כיצד צולין אמרינן דגגות לא נתקדשו'. נראה שההוכחה מקושיה זו לנידוננו היא דאי איתא שגגין ועליות שאינם גבוהים מהעזרה התקדשו, הם לא היו מקשים, שכן הפרש הגובה בין קרקע ירושלים לקרקע העזרה הוא גדול: העזרה גבוהה מהר הבית ב-13.5 אמות, שהרי מהר הבית לעזרה עולות 27 מעלות שגובה כל אחת מהן חצי אמה: 12 מהר הבית לעזרת נשים (מידות ב, ג) ועוד 15 מעזרת נשים לעזרה (שם, ה), וזה בנוסף להפרש הגובה, שאינו ידוע במדויק, בין הר הבית לירושלים עצמה.³ ונראה שרוב האילנות אינם מגיעים לגובה זה. יש להוסיף שקושיית התוס' במכות הוקשתה גם לר"ש משאנן בתוספותיו (ד"ה אילן) ולריטב"א (ד"ה והא), וכנ"ל (עמ' קכח-קכט); ואם כן, גם מדבריהם מוכח שלא סברו כר"י מלוניל והמאירי.

3. הפרש זה מוזכר במשנה (חגיגה א, א): 'ולעלות מירושלם להר הבית', ויעוין עוד בשו"ת רדב"ז (ב, תרלט).

קשיים בשיטת הר"י מלוניל והמאירי

מלבד זאת, נראה לכאורה שבעיקר העניין, יש כמה קשיים בשיטת הר"י מלוניל והמאירי. ראשית, כבר עמד בשערי היכל (שם) על כך שבמציאות, חלק גדול ועיקרי מירושלים שבזמן הבית הוא האזור שמדרום למתחם הר הבית, ואף מדרום ל'עיר העתיקה' של זמננו, דהיינו האזור שמשער האשפות ודרומה, המכונה היום 'עיר דוד'. אזור זה נמוך מהר הבית בעשרות מטרים לכל הפחות, כך שניתן להניח שרוב ככל המבנים שבו לא הגיעו למפלס הר הבית. ולפי הר"י מלוניל והמאירי, בכל המבנים הרבים האלה, התקדשו הגגין והעליות, וזה אינו תואם לפשט דברי הגמרא שגגין ועליות לא נתקדשו, ואף לא לקושיית הגמרא מהאכילה על הגגות; שהרי לשיטת הר"י מלוניל והמאירי, יוצא שבאמת גגין ועליות רבים נתקדשו ואף היו ראויים לאכול עליהם.

שנית, גם אם היינו מניחים שירושלים כולה הייתה בנויה בצורת מישור שגובהו שווה למפלס הר הבית, ובניגוד גמור למציאות המוכרת לנו, עדיין לא היה ברור מדוע הגמרא נוקטת בפשטות שסתם גגין ועליות הם גבוהים מקרקע העזרה. והרי כאמור, בין מפלס הר הבית למפלס העזרה יש הפרש של 13.5 אמות, שהן כשבעה מטרים. ואף בזמננו, שיש אמצעי בנייה משוכללים, נדיר לראות בית חד-קומתי שגובהו מגיע לשבעה מטרים. ואם כן, קשה להתאים בין המציאות ובין ההתנסחות הכללית שמשמע ממנה שכלל הגגין והעליות לא נתקדשו.

שלישית, לא ברור מה הסברה העומדת ביסוד תליית דינם של גגין ועליות שבירושלים ביחס בינם ובין מפלס העזרה. הרי לא מדובר בקדושת העזרה, אלא בקדושת ירושלים, ומהיכא תיתי שקדושת ירושלים תוגדר לפי היחס למפלס העזרה. וגם אם נניח שמסיבה כלשהי, מפלס עזרה הוא המגדיר של קדושת ירושלים, יקשה שלא ברור מדוע הדבר נאמר דווקא בהקשר של גגין ועליות, ולא בהקשר של שאר מקומות שבהם קומת הקרקע גבוהה ממפלס העזרה. דממה נפשך: אם הריעותא נובעת מעצם ההבדל שבין קומת קרקע לגגין ועליות, אזי אין משמעות לשאלת היחס למפלס העזרה. ואם הריעותא נובעת מכך שהמקום גבוה ממפלס העזרה, אזי אין משמעות לכך שמדובר

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

בגגין ועליות. וקשה לומר שמתחילה לא כללה ירושלים מקומות גבוהים יותר מהעזרה, ולכאורה הדבר מוכחש במציאות,⁴ וצ"ע.

רביעית, לשון הגמרא היא 'בשלמא החלונות, משכחת לה דשויה לקרקע עזרה', ולפי הר"י מלוניל והמאירי אין עניין בשוויון לקרקע העזרה, אלא הוא הדין בגג נמוך מקרקע העזרה, והעיקר הוא שהגג אינו גבוה יותר מקרקע העזרה. ולא ברור אפוא, מדוע הגמרא נקטה לשון שוויון דווקא. ועוד, שבהמשך לקשיים הנ"ל, יש להעיר גם כאן, שברור לחלוטין שהיו חלונות בגובה פחות משבעה מטרים, ובפשטות אלו רוב ככל החלונות בקומת קרקע, והם נמוכים מקרקע העזרה ולא שווים לה.

ב. עיתוי בנייתם של גגין ועליות

הסברי ר"י הזקן והראב"ד לאיסור הישיבה על בימה שבעזרה במעמד ההקהל

כתב הראב"ד (בפירושו לתמיד כז, א ד"ה תלתא⁵):

- לעיל (עמ' עז) הוזכרו מספר נקודות בתוככי ירושלים שבין החומות, שגבוהות בכ-20 מטרים ממפלס הר הבית, ובכללן רצפת בית כנסת החורבה, היקארדו ושער שכם.
- בדפוס וילנה נדפס בדף ל, ב (הציטוט כאן מהנוסח שהוהדר בשטמ"ק על מסכת תמיד, מהדי אילן [ב"ב תשמ"ב], עמ' 31-33). בקונטרס דרך הקדש (נדפס בסוף ספר מגיד מראשית [אלפנדאר], קושטנדינא ת"ע, דף ה ע"א; ומשם במעשי למלך הלי בית הבחירה ז, יד) הובאו דברים אלו בהאי לישנא: 'והנה מצאתי בהגהות הרב מהר"ר בצלאל ז"ל למס' תמיד שכתב וז"ל: בתוספת צרפת מקשים בשם ה"ר אלחנן בן ה"ר יצחק וכו', וכן לאחר הבאת הדברים התייחס לימאי דפשיטא לי' להרב בצלאל ז"ל. בהגהות שטמ"ק שלפנינו הדברים אינם מופיעים, ואולי הכוונה בהפניה זו לשטמ"ק פרשנית של ממש, בדומה לשיטות על המסכתות שאינן מסדר קדשים, שעמדה לפני ואינה לפנינו.
- קיומה של שטמ"ק פרשנית לסדר קדשים משתמע מדברי החיד"א (שם הגדולים, מערכת גדולים, אות ב[כח]): 'וחיבר שיטות על התלמוד מקובצות מרבוותא קמאי ונדפסו על ביצה כתובות קמא מצינא. וראיתי מכ"י על שבועות וחולין וסדר קדשים וגיטין סוטה נזיר'. אך רלא

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

בתוס' צרפת מקשים בשם ר' אלחנן בן הר' יצחק ז"ל, אהא דקתני במסכת סוטה, פרק ואלו נאמרין (מא, א): בשמיני במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ ויושב עליה, שנאמר: 'מקץ וכו', עד: אגריפס המלך עמד וקרא מעומד; ופריך בגמרא (שם, ב): עומד מכלל דיושב, והא אמר מר: אין ישיבה וכו', ומוקי לה בעזרת נשים; דמאי קושיא, דהוה ליה למימר כשהיה יושב על הבימה היתה עשויה כמו גג גבוה הרבה, ואמר רב בפרק כיצד צולין דגגין ועליות לא נתקדשו, והרי היה יכול בטוב לישב שם.

ותירץ בשם ר' יצחק אביו ז"ל, **דכיון שלא היה דבר זה קבוע בעזרה**, שהרי לפי שעה היו מניחין אותה בימה, דלאחר יו"ט היו שומרין אותה, מפני שלא היה עשוי אלא למושב בעלמא, לפיכך לא היתה חלוקה משאר קדושת העזרה. שהרי ע"כ יש לומר דלא חשיב ההוא בנין דבר של קבע, שאם היה חשוב (ענין)[בנין] של קבע, הוא אסור, כדאמרין (כח, ב) שאין בונין אכסדרא של עץ בעזרה.⁶

אולי התחלפו בגמרות שלפניו פירוש הראב"ד והגהות השטמ"ק. מכל מקום, גם אם דברי הראב"ד הללו הובאו בשטמ"ק פרשנית של ר' בצלאל אשכנזי – לכאורה אין אלו דברי הרב בצלאל, אלא דברי הראב"ד שצוטטו בשטמ"ק.

עוד יצוין, כי בהערות הגר"ש אלישיב (פסחים פה, ב ד"ב ובלא"ה) נכתבו דברים אלו בשם 'הראב"ד שעל מסכת קנים'. ובפירושו הראב"ד לקינים לכאורה לא דובר מזה כלל, ולכן נראה שחלה ט"ס, והכוונה לדברי הראב"ד בפירושו לתמיד.

אחר הדברים האלה, העירני הרב שמעון ארנטרוי שליט"א (כולל המוסגר): 'נוסח הראב"ד שלפנינו אינו דומה לשאר ספרי הראב"ד הידועים לנו, הן באריכות הלשון והן בבעלי התוס' המובאים אצלו כסדר, ולכן מסתבר שחידושים אלו נדפסו בטעות על שם הראב"ד, אך הם אינם להראב"ד (ראה מבוא לח"י הראב"ד לתמיד שנדפס בספר פירושי הראשונים על מסכת תמיד מהרב יאיר גולדשטוף ח"א, בני ברק תשס"א). במבואו של הרב גולדשטוף צוינו מקורות רבים שעסקו בכך, ואצטט כאן רק אחד מהם, מדברי החיד"א הנוגעים ישירות לנידונו (שם הגדולים מערכת ספרים ת, יט, כה): 'ודע דבחידושי הראב"ד הנדפסים מזכיר הרבה תוס' צרפת. אך ראיתי דף ו' ע"ד מדפוס חדש שכתב ובתוס' צרפת מקשים בשם רבינו אלחנן בן רבינו יצחק ע"ש. והוא חידוש גדול בעיני שהראב"ד יביא לתוספות שמזכירים רבינו אלחנן בן רבינו יצחק. ואני מסופק שמא יהיה הגה"ה מבחוץ'.

6. כעין זה כתב הראב"ד (הלי' ע"ז ו, י): 'בימה של עץ שעושין למלך בשעת הקהל לשעתה היתה, וכן גזוטרטא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה לשעתה היתה'. ויעוין עוד בגדרי קבע

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

ולי נראה דבלאו הכי לא קשיא, שאפילו אם תאמר שהוא בנין קבע, אעפ"כ גג הבימה הוא קדוש כשאר קדושה עזרה; שהרי אפילו למ"ד דעליות וגגין לא נתקדשו, היינו **אותם שהיו באותה שעה, כשנתקדשה העזרה**, אבל מכאן ואילך – כל מה שיעשה באויר העזרה שום דבר, הכל קדוש; דלאו כל כמיניה על ידי בניינו להפקיע קדושת אויר העזרה שנתקדשה. דבשלמא הלשכות שהיו בשעה שנתקדשה העזרה, יש לומר שהאויר של מעלה על גבן לא נתקדש, מפני שהפסיקה התקרא של לשכה בין האויר שלמעלה לאויר של מטה, ובשביל כך לא קדשו אלא למטה, דמה שלמעלה לא קדשו, אבל באותו מקום שהיה חולק בעזרה באותה שעה, אותו אויר נתקדש עד רום רקיעא.

שאם לא נפרש כן, קשיא לרב דאמר גגין לא נתקדשו מגג בית הפרוה, דקיי"ל דהוה קדוש, כדקיי"ל דכולן היה טובל בקדש אבית הפרוה. והא ליכא למימר שהיה גגה שוה עם הקרקע של העזרה, שהרי בעזרה היתה עומדת, ושם היו מולחים עורות קדשים (מידות ה, ג). אלא ע"כ יש לומר שאפילו בגגין היה חילוק, דיש מהן שנתקדשו ויש מהן שלא נתקדשו. והכל לפי הצורך והשעה שהיו צריכין אז עשו. ולא דוקא דקאמר רב דכל גגין לא נתקדשו, אלא חוץ מגג הפרוה לא נתקדשו כולן, או בשעת קדוש העזרה, אבל מכאן ואילך לא אתי שום בנין ומבטל קדושת העזרה. וכן מזבח כמו כן גגו היה קדוש, ולא מותבין מיניה לרב.

שיטת ר"י הזקן מובאת בתמציתיות גם בפסקי תוס' (תמיד אות ג⁷):
גגין ועליות לא נתקדשו, וגם בימה הקבוע ואכסדרה. ואין בונין בעזרה, אך בימה שרגילין להסירה לאחר זמן, וגם נתקדשה.

כעין שיטת הראב"ד מובא גם בתשובת הרדב"ז (ב, תרצא):

וארעי לעניין זה, בקונטרס דיני בנין ביהמ"ק והמזבח (הערות 33-35) ובתורת החיים (חוה"מ עמ' רעא-רעב).

7. בדפוס וילנה נדפס בדף לט ע"א, יחד עם פסקי תוס' למסכתות מעילה קינים ומידות. אין לפנינו תוס' על מסכת תמיד, ונראה אפוא שפסקי תוס' למסכת זו מבוססים על קובץ תוס' שנאבד מאיתנו.

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

דע דלא אמרינן דלא נתקדשו אלא העליות והגגות אשר היו בנויות בזמן שהיה קיים,⁸ אבל הגגין והעליות הבנויות עתה סביב למקדש, שמא בתוך אויר העזרה הם בנויות, או באויר הלשכות שהיו אז. ומידי ספיקא לא נפיק. הילכך, אם נתברר לפי החשבון אשר כתבתי שהם בנויות בקדש, לא נחוש לגובה לומר שמא למעלה מגגות הלשכות אשר לא נתקדשו הן בנויות, כיון דאויר העזרה כעזרה.

כעין דברי הראב"ד, כתב מדנפשיה גם בשו"ת מהרש"ם (א, לה ד"ה ומ"ש רו"מ): 'דנהי דגגין ועליות לא נתקדשו משום דמפסיק הגג, מכל מקום, היכא דכבר נתקדש האויר – גם אם יעשו גג בינתים לא פקע קדושה הקודמת'.

מבואר שהראשונים התקשו, מדוע איסור הישיבה בעזרה אינו מתבטל כשמדובר בבימה המוגבהת שנבנתה בסוכות. ר"י הזקן תירץ שבניין ארעי אינו נחשב בניין, וגגו אינו נידון כגג. לעומת זאת, הראב"ד תירץ שהדין דגגין ועליות לא נתקדשו לא נאמר אלא על מבנים שבנינם קדם לקידוש העזרה. מדברי ר"י הזקן עולה שהוא חלוק על הראב"ד, שכן לראב"ד אין צורך להגיע לתירוץ; וכן כתבו בעיר הקודש והמקדש (ד, ו, א; עמ' מה) ובקונטרס מורא וכבוד מקדש (פ"ו הערה 17). לעומת זאת, מדברי הראב"ד נראה שאין הוא חלוק על ר"י הזקן: אדרבה, מדקדוק לשון הראב"ד עולה שהוא מסכים עקרונית לשיטת ר"י הזקן שבבניין שאינו בניין קבע, גם הגגין והעליות קדושים, אלא שהוא דן לומר שהבמה המסוימת שנעשתה להקהל היא בנין קבע'.

והנה, יש לעמוד על שורש מחלוקתם של ר"י הזקן והראב"ד. הראב"ד טען 'דלאו כל כמיניה על ידי בנינו להפקיע קדושת העזרה שנתקדשה', ויש מקום להבין מדבריו שמשמעות הדין דגגין ועליות לא נתקדשו, היא שכאשר קידשו

---

8. מלשון זו משמע שלפי הרדב"ז, הקובע הוא אם הגג והעלייה נבנו בזמן הבית או לאחר מכן. וזו הגדרה שונה משל הראב"ד. לעיל מינה בתשובתו, הרדב"ז תולה גם את קדושתה של עזרת נשים בכך שהבית קיים, ומבחין בין זמן הבית לזמן החורבן, ואכמ"ל.

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

את העזרה – **רצפתה ואווירה**, אזי הגג עצר את תחולת הקידוש, והיא לא עלתה מעליו. וייתכן לומר שר"י הזקן רוח אחרת הייתה עמו בעניין זה, והוא הבין שלא קידשו את **האוויר** בפני עצמו, אלא קדושתו **נספחת** לקדושת **רצפת העזרה**. ולכן גם גג שנבנה לאחר הקידוש יכול לבטל את הקדושה, ואין כאן הפקעה של מה שקידשו, אלא רק ביטול היכולת לספח לקדושה את האוויר שמעל הגג. ואולי יש לחזק קצת הבנה זו מלשון הגמרא (זבחים כו, א; וכן בחלק מהגרסאות בשבועות יז, א), בנוגע למי שנתלה באוויר העזרה ועשה שם את עבודות הקרבן: 'דאוויר פנים כפנים דמי'. הרי שהקדושה הבסיסית היא ברצפת העזרה, ומתחדש בגמרא שגם האוויר נידון כעזרה. 'דמי' היינו 'דומה', דומה בדינו אך לא בהכרח זהה בעניינו ובמהותו.⁹ וייתכן להבין שהאוויר דומה לרצפת העזרה ונידון כמותה, אך איננו זהה ממש לרצפת העזרה, אלא חשוב מעין נספח לה. וכך ישיב ר"י הזקן על טענת הראב"ד: אכן, לאו כל כמיניה **להפקיע** קדושה, אך הפרדה בין הרצפה לאוויר אינה מפקיעה קדושה שכבר קיימת באוויר, אלא רק **מונעת סיפוח והרחבה** של הקדושה הקיימת ביסודה רק ברצפת העזרה. שוב ראיתי שבעין זה כתב בשבט הלוי (ה, כא ד"ה ועתה) בביאור שורש מחלוקתם.

קשיים בשיטת הראב"ד

והנה, לכאורה יש כמה קשיים בשיטת הראב"ד.¹⁰ ראשית, מפשטות דברי רב עולה שכלל הגגין והעליות לא נתקדשו, בעוד שלפי דברי הראב"ד רבים מהגגין והעליות דווקא כן נתקדשו, שכן הם נבנו לאחר קידוש ירושלים. שוב העירני הרב הלל בן שלמה שליט"א, שכבר עמדו בזה העוד יוסף חי (זרקא;

---

9. וכעין הלשונות: הרהור כדיבור דמי (ברכות כ, ב), פי חזיר כצואה עוברת דמי (שם כה, א), יחיד לגבי ציבור כמאן דלא צלי דמי (שם כא, ב), כיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי (שם כו, ב), ועוד רבים.

10. וכבר כתב על שיטת הראב"ד בשבט הלוי (שם): 'ובמקום אחר, זה עשרות בשנים, הארכתי בזה [...] ופשטות הסוגיא קשה לזה, ושם הארכתי בעניי לתי [=לתרץ]', ונראה שכוונתו לדבריו בשבט הלוי (ו, קונטרס הקדשים ז, ד), ששם צידד בדעת הראב"ד שגגין ועליות שנבנו לאחר הקידוש, נתקדשו מדאורייתא אך לא נתקדשו מדרבנן. ואולם, לכאורה קצת קשה להעמיס חילוק זה בלשון הראב"ד, שסתם שנתקדשו, ומשמע לכל דבר ועניין.

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

מכות יב, א על תד"ה אילן), העיר הקודש והמקדש (ד, ו, א; עמ' מה) והמשנת יעקב (הלי מעשר שני ב, טז; דבריו הועתקו לקמן עמ' רג), ואף הרב בן שלמה במקום אחר¹¹ עמד בזה וחיזק ידם. ויעוין עוד בתורת הבית (ח"ב ג, ז, ג; ויעו"ש אות ז במה שצייד לדרך בזה למעשה) ובטוב ירושלים (שטרנברג; עמ' סב-סג והערה 5) שהתקשו בזה.

ובמיוחד הדבר קשה לפי המקובל להלכה, שהקידוש שיש להתחשב בו הוא הקידוש הראשון שנעשה בתקופת בית ראשון (גמרא שבועות טז, א; רמב"ם הל' בית הבחירה ו, יד-טז; ועוד). והרי לאחר קידוש זה נחרבה העיר, וכפי שנאמר (נחמיה ב, יז): 'ירושלם חרבה', וכן (שם ז, ד): 'והעיר רחבת ידים וגדולה והעם מעט בתוכה ואין בתים בנוים', ולאחר מכן נאמר (שם יא, א): 'וישבו שרי העם בירושלם ושאר העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלם עיר הקדש ותשע הידות בערים', ומכך עולה בפשטות שבתים רבים בעיר נבנו מחדש בתקופת בית שני. אמנם, הראב"ד עצמו (שם, יד) השיג על הרמב"ם ונקט שגם קדושה ראשונה וגם קדושה שנייה לא היו לעתיד לבוא, אך גם לשיטתו יוצא שגגין ועליות רבים כן נתקדשו.

עוד יש להעיר, שבמציאות קצת קשה לומר שדינם של גגין ועליות שבירושלים ייקבע לפי תאריך בנייתם, משום יוצא שכדי לדעת אם הם קדושים או לא, האדם נדרש לידיעות היסטוריות מאות שנים אחורה, ולכאורה אין זה מרווח כל כך. ויעוין עוד בשו"ת חבלים בנעימים (א, סוגיא ג אות ג; ד, י ע"א ד"ה וק'), שהקשה על הראב"ד מסברה.

ועל הוכחת הראב"ד מבית הפרווה, השיבו התוס' (יומא לא, א ד"ה וכולן) וכתבו שגג זה היה שווה לקרקע העזרה. וכבר עמד בזה בדרך הקדש

---

11. במאמרו: 'הימחמה' אינו קדוש בקדושת הר הבית, מעלין בקודש כח (אלול תשע"ד) עמ' 77.

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

(אלפנדארי; דף ה ע"ב ד"ה אך,¹² ויעוין עוד שם דף יו ע"ג-ע"ד). ייתכן שיש מקום לבחון תשובה נוספת, שאף אם הגג עצמו אינו קדוש, מכל מקום טבילה בו נחשבת לטבילה במקום קדוש, משום שהגג אינו אלא מפלס נוסף של אותו מקום שביסודו הוא קדוש. וזכר לדבר מהדין שאפר חטאת שנמצא בכלי חרס המונח על שרץ, אותו האפר נטמא, ואף שאין כלי חרס מיטמא מגבו, סוף סוף המקום שעליו נמצא הכלי ובו האפר אינו 'מקום טהור' (משנה פרה י, ג ורמב"ם הל' פרה אדומה יד, א). ועדיין אין הדברים מרווחים, וצ"ע. באופן שלישי השיב על ראיית הראב"ד בעבודת לוי (רודרמן; סי' א ד"ה אכן עדיין), אך דבריו מבוססים על שיטתו הכללית בעניין גגין ועליות, ובשיטה זו יש לכאורה קושי, וכפי שהתבאר במקום אחר,¹³ יעו"ש. אולם, אין אנו צריכים לכל זאת, שהרי הראב"ד עצמו כבר תבר לגזיזה, וכתב ליישב שקידוש גגין ועליות תלוי בכוונת המקדשים, ופה התכוונו באופן חריג לקדש את בית הפרוה, ובזאת נדחתה ראייתו שגגין ועליות שנבנו לאחר הקידוש התקדשו. ונראה שדחייה זו מרווחת יותר משלוש הדרכים הנ"ל.

ומה שהוכיח מכך שלא הקשו על רב מ'יגו קודשי, לכאורה אינו מובן. בגמרות שלנו דווקא כן הקשו על רב: 'ואלא קשיא גגו קדשי'. ואולי התוספת 'הא דתנן' שהוסיפו המדפיסים אינה במקומה, ואין כוונת הראב"ד לגמרא בפסחים, אלא הוא ממשיך לעסוק בגג בית הפרוה. וכוונתו לומר שמכך שלא הנגידו בין גג זה לדברי רב, מוכח שדברי רב לא נאמרו אלא ככלל שיש לו יוצאים מן הכלל. ואולם, אם זו טענתו, אזי לכאורה יש להשיב, דחזינן שהגמרא הקשתה על רב מדין עליית ההיכל ומדין הלשכות, ונדחקה לכאורה להעמיד את קדושת גגות הלשכות בששוים לקרקע העזרה, ומכך נראה שלא הייתה אפשרות לקדש גגות אחרים, ולכן היה קושי מכל מקרה פרטי של גג שהתקדש. וצ"ע.

---

12. ובהמשך דבריו שם האריך בדין ישיבה בעזרה, והיחס בינו ובין הדין שגגין ועליות לא נתקדשו.

13. לעיל (עמ' קמד-קמט).

הגרי"מ פיינשטיין: דברי הראב"ד מתייחסים רק לגגות העזרה ולא לגגות ירושלים

בחידושי רבינו הגרי"מ (פיינשטיין; זבחים נח, א עמ' כח ד"ה ונראה; ויעוין עוד שם עמ' לא ד"ה והנה), כתב ליישב את הקושי העיקרי על הראב"ד מדברי הגמרא בפסחים, בכך שיש להבין את דברי הראב"ד מתייחסים לגגות העזרה בלבד, ולא לגגות ירושלים. וכן הביא בשמו תלמידו הרב יעקב דוד אילן (בהערותיו לשיטה מקובצת על מסכת תמיד [תשמ"ב], עמ' 33 הערה 49). ויעוין בשני המקומות, שהאריכו בביאור טעם הדבר. ולפי זה, נמצא שגם הראב"ד מודה שבירושלים כל הגגין והעליות לא נתקדשו. וכן כתב במשנת ירושלים (עמ' קנג-קנו).

ואולם, יש להעיר שמלשון הראב"ד נראה שכך את דבריו במימרה של רב, שהתייחסה לקדושת ירושלים, שהרי כתב הראב"ד: 'שאם לא נפרש כן, קשיא לרב [...] ולא דוקא דקאמר רב דכל גגין לא נתקדשו [...] וכן מזבח כמו כן גגו היה קדוש, ולא מותבין מיניה לרב'. ואם כדברי הגרי"מ, מעיקרא אין לקשר בין חידושו של הראב"ד ובין דברי רב, שהרי לדברי הגרי"מ, גם הראב"ד מודה שבדברי רב שהתייחס לירושלים אין לחלק בין בנייה מוקדמת לבנייה מאוחרת.

סיכום

בדברי הראשונים מצאנו שני סייגים לדין גגין ועליות לא נתקדשו: (א) הר"י מלוניל והמאירי: דווקא גגין ועליות שגבוהים מקרקע העזרה הם אלו שלא נתקדשו, אך גגין ועליות נמוכים יותר התקדשו. (ב) הראב"ד: דווקא גגין ועליות שהיו בנויים בירושלים כשקידשוהם הם אלה שלא נתקדשו, אך גגין ועליות שנבנו מאוחר יותר נתקדשו.

שני הסייגים הללו מוציאים גגין ועליות רבים מאוד מן הכלל שגגין ועליות לא נתקדשו, והא גופא קשיא, שמסוגיית הגמרא נראה שכלל הגגין והעליות לא נתקדשו, ללא הסתייגות. בנוסף, שני הסייגים אינם מוסכמים, ומלבד פשטות רוב הראשונים שעסקו בסוגיה ולא הזכירו אותם, מצאנו גם ראשונים

לקראת מקדש | סימן י
סייגים שכתבו הראשונים לדין גגין ועליות לא נתקדשו

שכתבו במפורש או במשתמע שלא כסייגים אלו. בנוסף, הועלו טענות נוספות כנגד כל אחד משני הסייגים. מלבד כל זה, לפי הבנת הגר"מ פיינשטיין, הראב"ד לא התכוון אלא לגגות העזרה, אך בגגות ירושלים גם הוא מודה שאין בעיתוי הבנייה כדי להוציא מהקביעה שגגין ועליות לא נתקדשו.

לפיכך, נראה לכאורה שלהלכה יש לאחוז בפשטות הגמרא והראשונים, שממנה נראה שגגין ועליות לא נתקדשו – בין אם הם גבוהים ממקום המקדש ובין אם הם נמוכים ממנו, בין אם נבנו קודם לקידוש ירושלים ובין אם נבנו אחריה.